

08/10/2024

וי תשרי תשפ"ה

לכבוד,
ח"כ עודד פורר,
יו"ר הוועדה העלייה, הקליטה והתפוצות

שלום רב,

הנדון: מיצוי זכויות לעובדים מוחלשים ובכללם עולים חדשים וותיקים בשגרה ובחירום

לקראת הדיון בוועדה בנושא "מיצוי זכויות אקטיבי מותאם שפתית לעולים חדשים במשרדי הממשלה" – שיתקיים ביום 09/10/2024, הרינו להגיש נייר עמדה בשם אגודת יהודי אתיופיה, קו לעובד, שדולת הנשים ואיתך מעכי, כדלקמן:

1. **אגודת יהודי אתיופיה** פועלת מזה כ-30 שנה למען קידום מדיניות שוויונית ליוצאי אתיופיה לרבות במישור התעסוקתי; ארגון **קו לעובד** פועל מזה למעלה מ-30 שנה למיצוי זכויות פרטני לעובדים מוחלשים, לרבות הפעלת קו חם עבור עובדים ישראלים למתן ייעוץ וסיוע, ומקדם שינויי מדיניות רוחביים לסיוע לעובדים השקופים ביותר במשק הישראלי; **שדולת הנשים** פועלת מזה 40 שנה למיצוי זכויות עבור נשים, מפעילה מענה טלפוני לפניות פרטניות לייעוץ וסיוע, ופועלת לקידום שינויי מדיניות אשר משפיעים בצורה ישירה על חייהן ופרנסתן של נשים; עמותת **איתך מעכי** – **משפטניות למען צדק חברתי** פועלת מזה למעלה מ-20 שנה לקידום זכויותיהן של נשים ממגוון קבוצות האוכלוסייה בישראל, ובמסגרת זאת מספקת סיוע משפטי פרטני לנשים בתחומי התעסוקה והביטוח הלאומי. להשלמת התמונה, יש לציין שעד לשנת 2019 ארגוני חברה אזרחית כמו **קו לעובד**, **שדולת הנשים** ואיתך מעכי קיבלו תמיכה ממשרד העבודה להפעלת מוקדי סיוע ותמיכה לעובדות ולעובדים, אך מאז מבחני התמיכות בוטלו, ולא הוקמה אלטרנטיבה ממשלתית למיצוי זכויות פרטני.

2. **יוצאי אתיופיה** – נכון לשנת 2023, במדינת ישראל כ-17,455 עולים חדשים מאתיופיה (עד 15 שנה בארץ)¹. לאלה יש להוסיף אוכלוסייה של עשרות אלפים אשר אינם נחשבים לעולים חדשים ברם אינם יודעים את השפה העברית על בוריה ונוקקים לסיוע בצריכת שירותים ממשלתיים ואחרים. על פי הערכתנו, במדינת ישראל ישנה אוכלוסייה של לפחות 40,000 יוצאי אתיופיה שנעדרים אוריינות שפתית בשפה העברית.

3. **עולים לאחר גיל תיכון** – נכון לשנת 2023, במדינת ישראל כ-363,600 עולים חדשים ממדינות אחרות (עד 15 שנה בארץ)². על פי דו"ח הממ"מ, אחוזים גבוהים מהעולים החדשים מגיעים לישראל אחרי גיל 19 ולא למדו במערכת החינוך הישראלית³. מניסיון של עבודה בשטח עולה כי לרובם של עולים אלה, אשר הגיעו לקראת סוף תקופת לימודי התיכון או בגיל העבודה, לא הייתה הזדמנות אמיתית לעבור תהליך מעמיק של למידת עברית הנחוץ לצורך הסדרה מיטבית של ענייניהם בסביבה דיגיטלית, דבר אשר מעמיד בספק את יכולתם למצות את זכויותיהם מול המדינה. **היעדר נגישות לשירותים ציבוריים, וחוסר יכולת למצות זכויות בלא סיוע חיצוני מובילים לפערים חברתיים וכלכליים, ופוגעים ביכולת ההשתלבות של העובדים בשוק העבודה הישראלי ולפרנסה בכבוד.**

¹ ראה פרסום הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, האוכלוסייה ממוצא אתיופי בישראל – **לקט נתונים לרגל חד הסיגד 2023**, תרשים 1.

² ראה הודעה לתקשורת הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, **העלייה לישראל 2022**, לוח 1.

³ ד"ר אילה אליהו, **יום העלייה 2021 – נתונים על עולים חדשים לישראל בשנים 2019-2021**, ממ"מ, 3/11/2021, עמ' 4-5.

4. אוכלוסיות אלו של עולים חדשים וותיקים זקוקות בימי שגרה להנגשה לשונית של שירותים בסיסים שאינם מונגשים שפתית. עתות חירום מדגישות ביתר שאת את הצורך בהנגשה לשונית של שירותי הממשלה כצורך אקוטי וחיוני להגברת נגישותם של עובדים פגיעים לזכויותיהם הבסיסיות. סיכוייהם של עובדים מוחלשים (עולים חדשים, יוצאי אתיופיה, חרדים, ערבים, נשים, צעירים, מועסקים בעסקים קטנים בפריפריה) להיפגע ממשבר גבוה משל עובדים חזקים.
5. אוכלוסיית יוצאי אתיופיה פגיעה במיוחד להפרת זכויותיה, למרות שיעורה הנמוך יחסית באוכלוסייה (יוצאי אתיופיה מהווים 2% מכלל אוכלוסיית המדינה ו-1.4% מכח העבודה)⁴. מאז הגעתם לארץ, במהלך 30-40 השנים האחרונות, מרביתם נקלעו לשכבות העניות של החברה הישראלית, ומתקשים לשפר את מעמדם הכלכלי גם היום. נתונים שפורסמו בשנת 2019 מצאו כי 22.8% ממשקי הבית של יוצאי אתיופיה מצויים מתחת לקו העוני, ונחשבים לקהילה היהודית הענייה ביותר⁵, למרות שמספר המפרנסים הממוצע במשקי בית אלה עומד על 2 מפרנסים (גבוה לעומת 1.5 מפרנסים באוכלוסייה הכללית). שיעור המובטלים בקרב יוצאי אתיופיה גבוה משיעורם באוכלוסייה הכללית.
6. לנוכח זאת, קו לעובד ואגודת יהודי אתיופיה ערכו מחקר בתקופת משבר הקורונה אשר עסק בהתמודדותה של קהילת יוצאי אתיופיה עם מצב החירום⁶. מסקנות המחקר רלוונטיות גם למשבר הנוכחי ומשקפות את האתגרים שקהילת יוצאי אתיופיה אשר עלו לישראל בגיל מבוגר התמודדו איתם במהלך השנה האחרונה.
7. כך למשל, מהמחקר עולה שהקורונה החריפה את שיעורי האבטלה הקיימים בקרב יוצאי אתיופיה. הגם שאחוז המובטלים בקהילה בשגרה גבוה במעט בהשוואה לחברה הכללית, בתקופת הקורונה שיעור ההתפטרויות בקרב יוצאי אתיופיה היה גבוה מהשיעור הכללי באוכלוסייה, בעיקר בקרב צעירים ובמיוחד נשים זאת לנוכח מדיניות הממשלה ורגולציה לא מותאמת.
8. כמו כן, ממצאי המחקר מצביעים על מסקנות מדאיגות במיוחד בנוגע לעובדים מבוגרים, אשר רבים מהם נאלצו להמשיך ולעבוד גם לאחר גיל פרישה תוך חשיפה למחלות וסיכון בריאותם, על מנת שלא להידרדר לעוני מחפיר, והמשיכו לעשות כך גם בתקופת המלחמה ולעתים תוך סיכון חייהם.
9. המחקר מצביע על חסמים מהותיים האופייניים לאוכלוסיית יוצאי אתיופיה, אשר משפיעים על השתלבותם בשוק התעסוקה, ובראשם אי ידיעת עברית והיעדר אוריינות דיגיטלית אשר חריפו את פגיעותם של העובדים במיוחד בתקופת הקורונה. כתוצאה מאותם חסמים, העובדים מתקשים למצות את זכויותיהם בכל הרמות: קבלת דמי אבטלה וקצבאות, מימוש זכויות ממעסיקים, מקרנות פנסיה וכד', קשיים אשר הוחמרו בתקופת הקורונה.
10. ממצאים אלה מצאו חיזוק במציאות המלחמה בשנה האחרונה, כאשר שיעור ניכר מהפניות שהגיעו לארגונים החתומים, הגיעו מיוצאי אתיופיה ועולים ותיקים יוצאי ברית המועצות, רבים מהם אחרי גיל פרישה:
 - א. ארגון קו לעובד מפעיל מזה שנים רבות קו טלפוני אשר נותן מענה לעובדים ועובדות ישראלים בסוגיות הנוגעות לזכויותיהם בעבודה, ומספק מענים גם באימייל בתיבת פניות ייעודית. רק בשלושת החודשים הראשונים למלחמה הגיעו לקו לעובד מאות פונים, ובעיקר פונות, יוצאות אתיופיה ויוצאות ברית המועצות אחרי גיל פרישה אשר היו זקוקות לסיוע במימון זכויות בכל הרמות: זכויות מהמדינה, כגון,

⁴ רמי גראור, [יוצאי אתיופיה מצמצמים פערים - דרך שוק העבודה](#), דה מרקר 3/12/2019.

⁵ ד"ר שלמה סבירסקי, אבי ליברמן ואתי קונור-אטיאס "קרבת העוני: סיכון לעוני, סיכוי להצטרפות למעמד הבינוני" 2019 <https://adva.org/wp-content/uploads/2019/03/Near-Poverty-HE-2.pdf>

⁶ איריס בר, [זכות לתעסוקה הוגנת ואבטלה בכבוד: תמונת מצב יוצאי אתיופיה בשוק העבודה בתקופת הקורונה](#), קו לעובד ואגודת יהודי אתיופיה, יולי 2022.

קבלת דמי אבטלה וקצבאות שונות, מיצוי זכויות ממעסיקים, תשלום שכרן בגין היעדרותן מהעבודה בשל מצב החירום, משיכת כספים מקרנות פנסיה וכד'. במהלך שנת 2024 קו לעובד העביר הרצאות למפונים ולעובדים יוצאי אתיופיה בנושא מיצוי זכויות והעלאת מודעות לנושאים כמו קריאת תלוש שכר, הפקדות לפנסיה, תשלום חופשות וכיו"ב. כמו כן, הארגון המשיך לטפל בעשרות פניות מעובדים ועובדות מוחלשים, מרביתם עולים חדשים וותיקים, אשר המשיכו להתמודד עם השלכות המלחמה, ונעדרו רשת ביטחון ראוייה⁷;

ב. גם שדולת הנשים מפעילה מזה ארבעה עשורים קו ייעוץ המתמחה בדיני עבודה, אשר משמש כתובת לנשים המבקשות סיוע משפטי במגוון נושאים הקשורים לשוק התעסוקה. לשדולה הגיעו פניות רבות במהלך השנה האחרונה, ובעקבות המלחמה חלה עלייה משמעותית של למעלה מ-20% במספר הפניות לקו. הנשים פנו בעיקר בנושאים כמו קבלת דמי אבטלה, הוצאה לחופשה ללא תשלום (חל"ת), מתן היתרים לפיטורי נשים בתקופות מוגנות לפי החוק, ומצבים נוספים הקשורים למצב הביטחוני.

בנוסף, מאז פרוץ המלחמה, הרחיבה שדולת הנשים את פעילותה והקימה את "הקו של אליס", קו טלפוני ייעודי למיצוי זכויות הנוגעות למלחמה עבור נשים, אשר מעניק סיוע בארבע שפות (עברית, ערבית, רוסית ואמהרית). כבר בחודשים הראשונים לפעילותו התקבלו למעלה מ-700 פניות, רובן מנשים הנאלצות להתמודד עם עומסים נפשיים וכלכליים כבדים, וחשפו קשיים רבים במיצוי זכויות, הנובעים בעיקר מהעומס הרגשי שמוטל על הפונות והיעדר הנגשה מספקת של שירותים ומידע. כך לדוגמה, טפסים של מס רכוש זמינים כיום רק בשפה העברית, מה שמקשה על נשים שאינן דוברות את השפה להבין את הזכויות וההטבות המגיעות להן ולפנות לסיוע מתאים במקרה של פגיעה ברכוש.

ג. לאיתך מעכי הגיעו בחודשי המלחמה הראשונים פניות רבות מנשים, בהן יוצאות בריה"מ לשעבר ויוצאות אתיופיה, שביקשו סיוע במיצוי זכויות בנושאים, כגון: קבלת דמי אבטלה עקב הוצאה רטרואקטיבית לחל"ת, סירוב מעסיקים להוצאה לחל"ת, העסקה במקומות עבודה המוגדרים כחיוניים, בקשות מעסיקים לקבלת היתרים לצמצום העסקתן של נשים המוגנות מתוקף חוק עבודת נשים, התשי"ד-1954 (קרי נשים בהריון, בטיפול פוריות, בחופשת לידה, לאחר חופשת לידה ולאחר שהייה במקלט לנשים נפגעות אלימות). מן הפניות ניכר קושי במיצוי זכויות כתוצאה מכך שמתווה הפיצויים שיושם לא כלל סיוע ישיר לעובדים, אלא סיוע עקיף דרך המעסיקים, וכן היעדר הנגשה שפתית⁸.

ד. כך גם, אגודת יהודי אתיופיה ביקרה בתחילת המלחמה במלונות של מפונים ממרכזי קליטה על מנת לסייע למפונים בתרגום ובמילוי טפסים עבור ביטוח לאומי לטובת מיצוי זכויות וקיימה הרצאה מקוונת ביחד עם קו לעובד בנושא מיצוי זכויות בעבודה ליוצאי הקהילה.

11. כאמור, למרות חשיבותו העליונה של הסיוע לעובדים, בדגש על עובדים מוחלשים בחברה הישראלית אשר רבים מהם עולים חדשים וותיקים, מעל 4 שנים שמשרד העבודה אינו מחלק תמיכות למוסדות ציבור המעניקים מידע, ייעוץ וסיוע לעובדים. בכל שנה הארגונים החתומים מסייעים לעשרות אלפי עובדים ועובדות, ובתקופת המלחמה היקפי הפעילות אף גדלו, והארגונים נאלצו להתמודד עם הצפה במוקדי הסיוע שלהם בהיקפים חסרי תקדים. בהיעדר אלטרנטיבה ממשלתית למיצוי זכויות, ארגוני החברה האזרחית ממשיכים להיות הכתובת היחידה לסיוע במיצוי זכויות לאוכלוסיות הפגיעות ביותר, והיעדר התמיכה

⁷ עו"ד אלעד כהנא, עו"ד דיאנה בארון, מלחמה ואבטלה: היעדר מדיניות והשלכותיה על העובדים, קו לעובד, מאי 2024.

⁸ עו"ד שירין אבו-עמר, עו"ד תמר בן-דרור ועו"ד אסנת זיי, קולות נסתרים – השלכות מלחמת 7.10.2023 על תעסוקת נשים: אתגרים, כשלים ומענים מוצעים, איתך מעכי - משפטניות למען צדק חברתי, מאי 2024.

הממשלתית ממשיך להשפיע בצורה ישירה ועמוקה על היכולת של הארגונים לתת מענה בהיקפים הנדרשים.

12. לנוכח כל זאת, המלצותינו הן כדלקמן:

- א. **הנגשה שפתית** – במדינת ישראל 2024 עדיין קיימים שירותים בסיסיים שאינם מונגשים שפתית ופוגעים בצורה אנושה באוכלוסיות שקופות ובעובדות ובעובדים המוחלשים ביותר בשוק העבודה. במצב דברים זה, ונוכח ההיקף המשמעותי של האוכלוסייה הנזקקת להנגשה שפתית, מסקנתנו היא כי על המדינה לחייב הנגשה שפתית גורפת לשפות כמו ערבית, אמהרית ורוסית במוסד לביטוח לאומי, בשירות התעסוקה, קרנות הפנסיה השונות (במיוחד קרנות ברירת המחדל), בשירותי מס רכוש ומס הכנסה, באגף אכיפת זכויות עובדים והממונה על תעסוקת נשים – הן בקבלת הקהל, הן במענה הטלפוני והן במערכות המקוונות המשרתות את הציבור, כך שהמידע יוצע בשפות אלו לפונים בשלב הראשוני – שלב ההזדהות ובחירת השרות המבוקש.
- ב. **חינוך למיצוי זכויות** – יש לפעול כבר עכשיו ולהפנות תקציבים להפקת חומרים וקורסים בשפות שונות במקדי הקליטה ובמתנ"סים בפריפריה. זאת מתוך מטרה לתת לאנשים כלים להתמודד עם מערכות ביורוקרטיות במטרה למצות את זכויותיהם.
- ג. **פרסום מבחני תמיכה** – בהיעדר אכיפה מדינתית מספקת, אכיפה אזרחית באמצעות ארגוני חברה אזרחית הפכה לאפיק המרכזי למיצוי זכויות פרטני עבור אוכלוסיות בפריפריה הכלכלית-חברתית. עם זאת, היעדר התמיכות הממשלתיות לארגונים אשר מסייעים במתן מידע ובמיצוי זכויות פרטני, פוגע ביכולת לתת מענה לעובדים הנזקקים ביותר.

בברכה,

עו"ד דיאנה בארון,
מנהלת מדיניות ציבורית ומחקר
קו לעובד

עו"ד רינה איילין גורליק,
מנכ"לית אגודת יהודי
אתיופיה

עו"ד אלה אלון,
מנכ"לית איתך מעכי

הודיה מויאל,
מנהלת מחלקת קשרי ממשל,
שדולת הנשים

העתקים:

חברי וחברות הועדה

צוות הועדה